

2023

C. Ganait

1	2	3	4

0 părere.
100+ ani de
publicistică
libertară în
România

Deja apărute:

Pagini Libere este un colectiv editorial anarhist.

Suntem un colectiv descentralizat, autonom și organizat non-ierarhic. Scopul nostru este acela de a oferi publicații (cărți, broșuri, fanzine etc.) în limba română și, uneori, în alte limbi, în ideea de a populariza și inspira viziuni și practici alternative la sistemul actual, capitalist și autoritar.

Tradiția libertară a fost întotdeauna una în care pamfletele, tipăriturile clandestine și materialele tipărite rapid și pe ascuns au circulat liber, neîngrădit. Continuând această tradiție, materialele publicate de către Editura Pagini Libere pot fi folosite, adaptate sau modificate de către oricine dorește acest lucru, însă nu cu un scop comercial. Cerem, pe cât posibil, persoanelor care folosesc materialele publicate de noi sau părți din acestea să specifice, într-o formă neintruzivă, sursa de unde au preluat materialele respective.

Colectivul Pagini Libere este conștient de impactul ecologic al cărților în format fizic, așa că îți reamintim:

Împarte

Cu cei dragi, din familie sau comunitate, cărțile tale.

Donează

Cărțile de care crezi că nu mai ai nevoie.

Nu arunca

O carte, oricât de deteriorată, nu se aruncă niciodată.

Repară

Fă-ți timp pentru a repara o carte și dă-i șansa ca ea să lumineze mintea altor oameni.

Nu cumpăra ce nu ai nevoie

Nu cumpăra cărți doar de decor.

Cumpără numai ceea ce te interesează cu adevărat.

ANARHIVA își propune să adune și să documenteze istoria puțin cunoscută a pătrunderii și a răspândirii ideilor anarhiste în România, începând cu secolul XIX și până în zilele noastre.

pagini-libere.ro | editurapaginilibere@protonmail.com
instagram.com/paginilibere | facebook.com/editurapaginilibere

anarhiva.com | anarhivaa@gmail.com
instagram.com/anarhivaro | facebook.com/anarhivaro

fel a börtönöket?

56. *Audre Lorde* – A düh használatáról: a rasszizmusra válaszoló nők
57. *Audre Lorde* – Életkor, rassz, osztály és nem: Nők újradefiniálják a különbséget
58. *bell hooks* – Feminista politika
59. *bell hooks* – Megérteni a patriarchátust
60. *Carmen Gheorghe* – Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért
61. *Carolina Vozian* – Könyv, kégli, kéreg, kuckó, kvartély
62. *CrtimethInc.* – Az én mint Másik. Reflexiók az öngondoskodásról
63. *David Graeber* – Közös remény
64. *David Graeber* – Te anarchista vagy? A válasz meglephet!
65. *Georgiana Aldessa Lincan* – A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban
66. *Giorgio Agamben* – Az ellenőrző államtól a desztituáló hatalom praxisáig
67. Határokon átvelő feminista manifesztum
68. *Két Dűsznómia* – A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatokra
69. *Kimberlé Crenshaw* – Az interszekcionalitás sürgőssége
70. *Murray Bookchin* – Libertárius municipalizmus
71. *Oana Dorobanțiu* – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségessé lenni?
72. *Póór Péter* – Liberter pedagógia Spanyolországban (1868-1939)
73. *Robin Pajtás Szabadiskolája* – Paulo Freire és „Az elnyomott pedagógiája”
74. *Sam Dolgoff* – Autonómia és föderalizmus
75. *The Ongoing Collective* – Anarchafeminista Manifesztum 1.0
76. *Vincze Enikő* – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világvárvány idején: Lakhatási igazságosság Romániában

III. În engleză

77. *Adina Marincea* – This is NOT a love story! LoveKills, punk and the first 20 years of anarcho-feminism in Romania
78. *Cosmin Koszor-Codrea* – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth

century

79. *Cristian-Dan Grecu* – Csipike, the Communist Pipsqueak
80. *Martin Veith* – War against war
81. *Mechel Stanger* – The memoires of an anarchist from Romania
82. *M.E.K.A.N.* – Ecstasy in the time of cholera
83. *Vlad Brătuleanu* – A Brief History of Anarchism in Romania
84. Essential Strike Manifesto for the 8th of March / A nélkülözhetetlen sztrájk március 8-i manifesztuma / Manifestul grevei esențiale de 8 martie

IV. Alte limbi

85. *A. Răvășel* – Petite histoire du mouvement libertaire roumain du XIX-ème siècle à présent
86. *M.E.K.A.N.* – Ekstase in Zeiten der Cholera
87. *Veda Popovici* – La Police assassine ! Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.

CĂRȚI:

I. În română

1. *Nicolas Trifon*: un parcurs libertar internaționalist – interviuri
2. *Luliu Neagu-Negulescu* – Armania
3. *Mihail Bakunin* – Dumnezeu și Statul
4. *Mihail Bakunin* – Federalism, socialism și antiteologism & Catehism revoluționar
5. *Precum furtunile* – colecție de poezii queer
6. *Henry David Thoreau* – Walden sau viața-n pădure (o ediție ilustrată)
7. *Murray Bookchin* – Să ne amintim de Spania

Deja apărute:

BROȘURI

I. În română

1. A. Răvășel – Mircea Rosetti
2. Adina Marincea – Asta (nu) e o poveste de dragoste! LoveKills, punk și primii 20 de ani de anarha-feminism în România
3. Adrian Tătăran – Panait Mușoiu (ed. I)
4. Anarhie relațională, nu libertarianism! Mic ghid de re-imaginat relațiile noastre de zi cu zi
5. Anarhismul și vechea mișcare socialistă
6. Andie Nordgren – Anarhia relațională (introducere de hopancarusel)
7. Anuarul Anarhivei 2020, 2021, 2022
8. André Gorz – Ideologia socială a automobilului
9. bell hooks – Să înțelegem patriarhatul
10. C. Ganait – Anarhismul în Bucovina de Nord. O scurtă istorie (1925-1935)
11. C. Ganait – Nestor Mahno în România (1921-22)
12. C. Ganait – O părere. 100+ ani de publicistică libertară în România
13. C.A.M. Anti-Exploatare – Scurt ghid de bune practici. Cum să ne facem viața mai ușoară și să reducem exploatarea când muncim împreună
14. CCRI / EZLN – O declarație pentru viață și alte texte (2020-2021)
15. Chiara Bottici – Anarhafeminism: către o antologie a transindividualului
16. Colin Ward – Anarhismul ca teorie a organizării
17. CrimethInc – Ucraina. Perspective anarhiste locale. Împotriva invaziei ruse
18. CrimethInc – Tot vs. Acțiune Directă
19. Cristian-Dan Grecu – Csipike, piticul comunist
20. Cum să organizezi un grup de Cruce Neagră Anarhistă. Un ghid practic
21. David Graeber – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
22. David Graeber – Noii anarhiști
23. David Graeber – Speranța în comun
24. Dennis Fox – Anarhism și psihologie
25. Necunoscut – Slogane din mai 68
26. Emma Goldman – Căsătorie și iubire
27. Emma Goldman – Gelozia: cauze și posibile remedii
28. Emma Goldman – Nu există Comunism în URSS

29. Errico Malatesta – Anarhia
30. Giorgio Agamben – De la un stat al controlului către un praxis al puterii destituente
31. Institutul pentru Studii Anarhiste – Genul
32. Ionuț-Valentin Cucu – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar
33. Lucy Parsons – Principiile anarhiei
34. Martin Veith – Neobosit! Iuliu Neagu-Negulescu
35. Martin Veith – Răsboi răsboiului
36. Mary Nardini Gang – Către cea mai queer dintre insurecții
37. Mechel Stanger – Amintirile unui anarhist din România
38. M.E.K.A.N. – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
39. Mihail Bakunin – Catehism revoluționar
40. Murray Bookchin – Municipalismul libertar
41. Murray Bookchin – Revolta marinarilor din Kronstadt
42. Nick Heath – O scurtă istorie a mișcării anarhiste bulgare
43. Nimeni nu e ilegal – Împreună împotriva granițelor, statelor și războaielor!
44. Panait Mușoiu: o scurtă biografie și câteva anexe literare (ed. II)
45. Philip Richlin – 10 reguli pentru o societate non-violentă
46. Piotr Kropotkin – Ordinea
47. Robert Graham – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
48. Sub același acoperiș: Antologia revendicărilor și analizelor pentru dreptate locativă — o perspectivă intersecțională în contextul pandemiei COVID-19
49. Suprerealism și anarhism
50. Ucraina, vești de pe frontul libertar
51. Veda Popovici – Poliția Ucide! Practici și principii pentru o solidaritate feministă anti-represiune
52. Vlad Brătuleanu – Anarhismul în România

II. În maghiară

53. A Combahee River Collective Nyilatkozata
54. Adina Marincea – Ez (nem) egy szerelmi történet! LoveKills, punk és az anarhafeminizmus első húsz éve Romániában
55. Angela Davis – Reformáljuk meg vagy számoljuk

Luna asta¹, colectivul *Anarhiva* aniversează trei ani de existență, ocazie cu care se fac la fel de mulți ani de când mi-am propus să fiu ceva mai atent (și puțin mai organizat) cu privire la cele scrise și traduse în spațiul românesc încă de la primele apariții ale ideilor libertare, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Trei ani mai târziu și această atenție organizată începe să dea și primele ei roade, care sunt mai degrabă la nivelul unei păreri spuse cu ceva mai multă încredere. Mai sunt multe de citit, (re)descoperit, discutat, gândit și cântărit în lunile și anii care vor urma, până se va ajunge la niște certitudini factuale. Dar chiar și cele ce urmează n-ar fi putut fi posibile fără citit, (re)descoperit, discutat și gândit cu dragii mei tovarăși și *prietini*.

Pe lângă asta, în urmă cu câteva săptămâni a apărut și varianta românească a site-ului *The Anarchist Library*, mai precis *Biblioteca Anarhistă*. Scopul acestei biblioteci digitale este de a fi un spațiu pentru arhivarea textelor care au legătură cu istoria, practica, ideile, literatura ș.a.m.d. libertară. Site-ul părinte, varianta în engleză, este compus din mii de texte, de la scurte notițe și opinii, la cărți de sute de pagini, iar proiectul continuă să crească în fiecare lună. Materialele sunt accesibile în mai multe formate digitale, compatibile cu unele *e-reader-e* și pot fi chiar descărcate în format de broșură pentru a fi tipărite. Este, prin urmare, una din cele mai importante surse de literatură anarhistă din lume, la momentul actual.

Pe varianta românească au fost deja urcate câteva zeci de texte originale sau traduse în limba română, în special de pe blogurile colectivelor care nu mai

1. Acest text a apărut pentru prima dată în luna ianuarie 2023, în *Anuarul Anarhivei 2022*.

sunt active și în cazul cărora există riscul să dispară de pe internet. Fiind vorba despre o arhivă digitală, construită și dezvoltată mai degrabă în jurul concepțelor ajutorului reciproc, participării colective și non-ierarhiei (mai ales a celei informaționale), doresc să subliniez că oricine are texte care se regăsesc oricât de puțin în cele scrise la secțiunea „Despre proiect”, poate contribui la arhivă apăsând simbolul „+” care se găsește în partea dreaptă-sus a paginii. Sunt câteva casete care trebuie completate. Trebuie, bineînțeles, adăugat și textul cu pricina, care poate fi editat (ca oricare altă înșiruire de cuvinte) într-un editor web de text. Dacă nu vă descurcați, nu ezitați să-i contactați pe „admini”. Dacă nu veți avea nicio problemă cu trimisul textului, acesta va fi, cel mai probabil, aprobat de către persoanele care administrează site-ul. Și, desigur, înainte de orice, să nu uitați să căutați pe pagină să vedeți dacă acel text nu a fost deja adăugat.

Este important să fie urcate cât mai multe texte originale sau traduse în română, deoarece acest site poate fi folosit ca o unealtă folositoare oricui dorește să afle mai multe despre gândirea și practicile anarhiste în general sau despre expresiile lor locale.

Să revenim, totuși, la tema textului de față...

Experiențele cumulate ale muncilor mai degrabă calitative ale *Anarhivei*, precum și trecerea rapidă și cantitativă printre titlurile disponibile pe *Biblioteca Anarhistă* încep să creeze o vedere mai de largă, o perspectivă a ceea ce înseamnă producția de text sau traducerea în mediile libertare din România de după 1989. Privirea s-ar putea extinde și la perioadele de dinainte de 1989, dar acest lucru va fi posibil abia după ce cel puțin câteva zeci de texte vor fi fost scanate și trecute printr-un OCR, corectate și urcate pe *Biblioteca Anarhistă*, pentru a putea vedea dacă există ceva special care atrage atenția.

Dar, pentru perioada de după 1989, cele două arhive funcționează împreună foarte bine, pe *Anarhiva* fiind urcate zeci de materiale care există fizic și au fost scanate (sau copiate pe un calculator în cazul CD-urilor cu muzică, filmări și poze digitale), pe când pe *Biblioteca Anarhistă* sunt urcate acele texte care existau deja într-un format digital editabil.

traduce în limba română se întâmplă fără oprire (poate doar cu mici pauze) de zeci de ani.

Dar lucrăm cu ce avem și poate că e mai bine că am început și a doua oară ceea ce în alte părți doar se continuă și nu se mai chestionează. Ar fi bine ca de data aceasta să avem grijă la continuitate, să avem grijă să primim alături de noi pe cele și cei mai tineri, pe cele și cei cu viziuni și idei proaspete, pe cele și cei cu critici constructive diferite, pe cele și cei cu practici de un alt fel.

Căci, și o repet, cel mai important este să cunoaștem totul, dar să și chestionăm totul.

C. Ganait

3 ianuarie 2023

Perspectiva care am impresia că se conturează este una a evoluției, a unor pași care se fac. Și, o dată făcuți, se trece la următorul nivel, care necesită alți pași de făcut. Și așa mai departe. Este vorba de o evoluție organică a lucrurilor.

De ce evoluție organică? Pentru că, în lipsa unei continuități a tradiției liberare pe teritoriul României actuale, din momentul „aparității” și până-n zilele noastre, în principiu din cauza fascismului crescând, a dictaturilor carliste și antonesciene, precum și a regimului așa-zis comunist, persoanele care au (re) descoperit aceste idei, începând cu perioada de final a vechiului regim, nu au avut parte de niște „instituții” ale producției de informație materială (ziare, reviste, cărți, broșuri etc.) sau imaterială (idei, discuții etc.) de care să se folosească în scopul cunoașterii.

Urmarea logică a fost că, atunci când condițiile istorice au fost din nou prielnice, anarhismul a renăscut ca mișcare vizibilă. Nevoile — de apartenență la un trecut comun, la un prezent și un viitor mai bun/sigur, de cunoaștere, de experimentare cu practica etc. — sunt fenomene normale, iar dorința de a le satisface e la fel de firească. Cu timpul, unele nevoi sunt îndeplinite, dar ele continuă să existe ca atare, într-o formă mult mai puțin intransigentă, creând constant alte nevoi mai specifice, cu rezolvări la fel de specifice. Iar nevoile creează contextul pentru apariția unor „instituții”, care vor fi uneltele îndeplinirii acestora.

Printr-o **instituție** înțeleg

1. fie un **organ** care poate fi un ziar, o revistă, un colectiv artistic, o editură, un cenaclu de poezie, o trupă muzicală sau de teatru etc., care are utilitatea specifică de a folosi orice metodă (materială, imaterială), formă (vizuală, auditivă etc.) și timp/spațiu pentru a-și duce scopul la bun sfârșit; scopul unui **o.** este producerea de mesaje, idei, concepte, practici conform unor valori și principii și răspândirea acestora în societate;
2. fie o **organizație**, care poate fi un grup de afinitate, un colectiv, o fracțiune, un sindicat, un club etc., formată prin asumarea liberă și colectivă a unui set de valori și principii sau pe baza unei nevoi imediate; o **o.** desfășoară una sau mai multe activități cu caracter social, cultural, politic,

sau acțiuni politice directe, bazându-se pe principiile asumate, folosind ce spații are la dispoziție, proprii sau nu; mai rar și în condiții istorice mai favorabile, vor exista și acele **o.** care se vor ocupa de administrarea unor spații alternative/autonome în care se pot desfășura activități întreprinse de un organ sau de o altă **o.**; în unele contexte, instituțiile pot fi atât organ cât și **o.**, precum este o editură care are în propriul uz și administrare atât modurile de producție cât și spațiul necesar producției și depozitării, sau o trupă de teatru care are propria recuzită, modurile și abilitățile necesare producției acesteia, precum și o sală pe care o folosesc pentru repetiții, evenimente publice și producție, depozitare.

*

Prima perioadă de existență a unor astfel de „instituții” a început prin anii 1870, continuând, cu diferite intensități, până prin anii 1930. Perioada se suprapune, în mare măsură, peste activitatea lui Panait Mușoiu, cel mai prolific și important editor anarhist din România la acea vreme, ori a unor militanți precum Iuliu Neagu-Negulescu. A fost, de asemenea, o perioadă în care mai multe periodice libertare, anarho-sindicaliste, anarho-comuniste ș.a.m.d. au apărut (*Răzvrătirea*, *Revista Ideei*, *Mișcarea socială*, *Vremuri Noi*, *Pagini Libere* etc.), iar în unele orașe au luat ființă grupuri de discuții, autoinstruire și propagandă.

Vorbim despre o perioadă când au început să fie traduse pentru prima dată în limba română multe din textele libertare clasice. A fost o perioadă prolifică, în care au fost publicate și răspândite numeroase cărți, broșuri, periodice în legătură cu ideile anarhiste, dar și numeroase texte literare sau de popularizare a științei.

Desigur, această perioadă corespunde cu primele trei faze ale anarhismului clasic „românesc”, dar acele persoane și colective care au fost parte din aceste faze au putut să se exprime și au putut fi vizibile prin cadrul instituțiilor pe care le-au creat sau la care aveau acces. De asemenea, perioada se suprapune și cu faza maturizării mișcării socialiste din România, precum și a „spartului

să ne asumăm și o mai mare implicare în instituțiile care produc informație și cultură antiautoritară, fie ea dinspre anarhism sau marxism. Deoarece acestea, alături de feminismul radical și intersecționalism, pot crea o viziune mai largă cu privire la ce înseamnă, de fapt, o alternativă antiautoritară.

Nu e vorba aici numai de teorie sau de istorie, ci și despre a consemna experiențele noastre individuale sau colective, reflectând la ce a funcționat și ce nu, dar și la ce credem că ar fi mai „bine” pentru orașul, regiunea sau geografia în care ne aflăm, pe baza experiențelor noastre, dintr-un punct de vedere antiautoritar.

E nevoie să inițiem mai des discuții, iar astfel să putem crea o nouă conștiință și atitudine, inspirată de anarhism, de dorința de a cunoaște totul și de a chestiona totul. O unealtă critică, un set de valori și principii, care trebuie să fie accesibile oricui, care se pot schimba după nevoile și capacitățile fiecăruia dintre noi și a comunităților din care facem parte și a căror uz nu va putea duce niciodată la dominație, discriminare și ierarhii bazate pe exploatare și subjugare. Ci, mai degrabă, către eliberare, deschidere, îmbrățișarea unei vieți individuale și colective mai demne și mai respectuoase.

Și nu în ultimul rând, trebuie să ne gândim la un fapt destul de simplu: dacă ar fi existat o continuitate și în perioada 1947-1989, cu siguranță am fi avut astăzi o dezvoltare mult mai vizibilă, poate mai apropiată de tradițiile libertare din alte țări, sau chiar de cele marxiste locale. În ideea în care unele tradiții din alte geografii au cel puțin 100 de ani. Iar cele marxiste locale au acces la zeci și sute de cărți de istorie, teorie, literatură, practică a căror proces de scriere și

puțin unei alte limbi străine au devenit foarte răspândite. Astfel, multe persoane aleg să citească direct în limba străină pe care o cunosc sau să folosească, în scop propriu, aplicațiile de traducere automată, care au ajuns tot mai performante.

În afară de asta, trebuie să ne bucurăm că, în sfârșit, încep să fie publicate (la edituri nesocialiste) tot mai multe cărți despre (sau inspirate de) ideile libertare. *Istoriei anarhismului* scrisă de Jean Préposiet și publicată în limba română în 2006 i-a urmat abia în 2018 un alt volum cu tematică anarhistă. Este vorba de cartea Evgheniei Iaroslavskaja-Markon, publicată la Corint sub titlul *O revoluțată în Rusia bolșevică*.

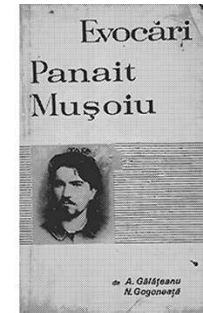
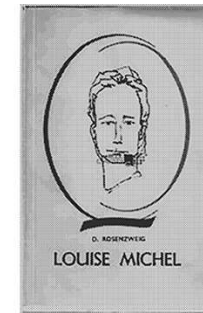
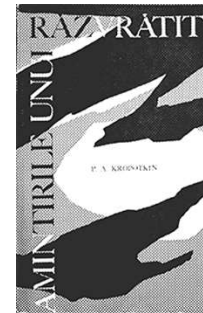
Alte titluri, în ordinea apariției lor, au fost Ruth Kinna, *Guvernarea nimăunii. Anarhismul în teorie și practică* (2019), David Graeber, *Datoria. Primii 5000 de ani* (2020), Piotr Kropotkin, *Pâine și libertate* (2022), David Graeber și David Wengrow, *Zorii tuturor lucrurilor. O nouă istorie a omenirii* (2022).

O prezență constantă, încă de la începutul anilor '90 au fost cărțile autoarei genurilor *fantasy* și științifico-fantastic, Ursula Kroeber Le Guin, atât de importante pentru multe și mulți dintre noi. Inițial găsite prin bibliotecile familiei sau ale cunoscuților, *Deposedații*, *Mâna stângă a întunericului* și *Lumii îi spuneau pădure* au reapărut de curând pe rafturile librăriilor, în ediții noi, alături de noi traduceri (ca de exemplu *Sfășierea cerului*, *Orașul iluziilor*).

Pe lângă aceste volume, avem și pe acelea publicate la colectivele editoriale libertare, care, din păcate, nu sunt de găsit în librării (iar multe din cele mai vechi nici „pe sub mână”). La care se adaugă și titlurile apărute la noile edituri de stânga și progresiste din România. Multe sunt binevenite în bibliotecile individuale și comune, devenind părți importante ale culturilor noastre alternative, culturi care se formează continuu.

*

Aflându-ne într-o perioadă în care extrema dreaptă devine tot mai puternică, iar acele zone ale socialismului care și-au asumat o poziție „statistă” și autoritară devin tot mai vocale, mai vizibile și mai nostalgice după vremurile demult apuse, consider că este momentul ca, pe lângă textele feministe și cele intersecționale,

târgului”, când fiecare și-a ales un drum ceva mai bine definit: autoritarism sau antiautoritarism.

Din câte știm, până în ziua de astăzi au existat mici tipografii și inițiative în acest sens, care să aparțină de mișcarea libertară de pe teritoriul țării, dar ele au fost lipsite de amploare sau zdrobite în față de autorități. Ba mai mult, mașinăriile de tipărit care erau trimise în secolul al XIX-lea din occident în Imperiul Rus treceau prin România; dar, pare-se, niciuna n-a „voit” să poposească aici pentru o perioadă mai lungă de timp. Desigur, acestea aveau un scop și un rol mult mai important în imperiul țarist, unde narodnicii, nihilistii, socialiștii și anarhiștii luptau cu cartea, și de multe ori chiar cu arma în mână, împotriva opresiunii.

De obicei, a avea o astfel de tipografie înseamnă o mai mare libertate de publicare și un nivel mai mare de siguranță cu privire la colectiv și al producției. Desigur, șansele de „cenzură” sau ale unui răspuns negativ cu privire la ce se dorește a fi tipărit scad. Și, la fel de importante sunt costurile de producție, care și acestea scad, însemnând exact ceea ce-și dorește fiecare dintre noi: mai mult loc de propagandă, mai multe materiale de diseminat. Iar aceste diseminări se făceau adesea prin poștă pe baza unor subscripții lunare/anuale, trecând pe la unul din cluburile socialiste, unde puteau fi găsite materialele cu pricina sau prin campanii de popularizare.

Putem observa beneficiile de care s-au bucurat acele zăre mai de stânga din România interbelică, care aveau și o tipografie. Acestea au putut să se dezvolte în foarte multe dintre domenii, de la jurnalism până la artă, și să devină relevante

pentru părți însemnate din societate, nu doar pentru persoanele asumate, ci și pentru cele care doar „cochetau” cu unele dintre idei. Aceste ziare au fost și un punct de plecare (sau, cel puțin, un mediu propice) pentru evoluția și dezvoltarea a foarte multora care erau sau au devenit mai târziu bune și buni în ceea ce făceau.

Anii '30 sunt pe final. Începe dictatura carlistă, urmată de începerea unui nou război mondial. Multitudinea de grupuri fasciste și militariste e de neoprit. Iuliu Neagu-Negulescu moare în 1940, patru ani mai târziu fiind urmat de Mușoiu. Printre ultimii care „sting becul” se află pacifistul Eugen Relgis, care părăsește țara în 1947.

*

Au urmat zeci de ani în care, cel puțin din câte se știe în momentul de față, nu au existat în România persoane cu convingeri libertare asumate în mod public. Au fost aceia și acelea care, o dată plecate din țară, au descoperit anarhismul. A mai fost și tineretul anilor '80, care asculta primele casete cu muzică punk și încet-încet își asuma și *look*-ul. Au existat și câteva tentative de a trimite literatură libertară, pe filieră anarho-sindicalistă, din Franța în România, dar nu se știe dacă a avut vreun efect. Dar, în mare parte, perioada dintre 1947 și 1989 reprezintă un mister, o necunoscută cu foarte multe variabile.

Totuși, în perioada „necunoscutelor”, au fost publicate la edituri de stat câteva cărți care au o legătură cu anarhismul: *Louise Michel* de D. Rosenzweig (1967), *Amintirile unui răzvrătit* de Piotr Kropotkin (1969), sau *Panait Mușoiu* de A. Gălățeanu și N. Gogoneață (1970). Cea din urmă făcea parte din colecția *Evocări*, în care a mai apărut și volumul *Ștefan Gheorghiu și epoca sa*, de M. Gh. Bujor (1968), dar și monografia dedicată lui Nicolae Codreanu de Stelian Neagoe (1970). Ștefan Gheorghiu a fost un militant sindicalist apropiat mai degrabă de partea revoluționară și chiar anarhistă a organizării muncitorești. A fost recuperat ulterior în iconografia socialismului de stat într-un mod care ignora tocmai dimensiunea antiautoritară a militantismului său.

S-au scris și studii prin diverse reviste de specialitate, despre mișcarea socialistă în perioada sa de început, despre primele publicații socialiste sau despre

s-au transformat în proteste de dreapta, din care se vor naște ulterior forțe politice de dreapta și de extrema dreaptă), dar și de schimbările din cadrul mișcării care continua să crească puțin câte puțin, având spații și procese colective noi, cauzate de unele dezamăgiri care s-au tot adunat de câțiva ani.

Apar și primele colective editoriale asumate, dar, în paralel, tot mai puține alte colective aleg să aibă o constanță în a scrie sau a traduce, deoarece încep să se concentreze și să se specializeze în alte domenii, care continuă să existe și astăzi și produc o altfel de cunoaștere (de exemplu, grădinăritul și producția de alimente de bază și a celor gătite).

Încet, dar sigur, dispar zinele, ziarele și revistele (specific) libertare. Golul care s-a creat a fost umplut de noul val de feminism radical și intersecționism, curente care au prins amploare și care de multe ori s-au reintersectat și cu anarhismul. Ceea ce a fost super, deoarece a fost și continuă să fie nevoie de asta. Acest nou val a adus foarte multe schimbări pentru multe persoane, chiar și pentru cele asumate politic, precum și o deschidere (bilaterală) către/dinspre persoane noi, din afara arealului ideilor libertare. De asemenea, au fost inițiate o serie de discuții necesare, amintind adeseori de faptul că e nevoie și de altfel de practici de organizare (de exemplu unele care să includă mai multă grijă și atenție față de sine și altele/alții). Tot mai multe persoane au început să se dedice unor cauze punctuale, precum lupta persoanelor române împotriva rasismului ori justiția locativă pentru persoanele defavorizate.

În orice caz, pentru multă lume, această perioadă ne este cea mai cunoscută, deoarece am trăit-o, o trăim, o vedem. Uneori însă avem tendința de a uita că toate procesele trec prin schimbări, chiar și atunci când luăm parte la ele, când suntem cele și cei care facem ca procesele să meargă înainte prin transformările prin care trecem fiecare dintre noi.

*

Adevărat, trecem printr-o perioadă în care nu se mai traduc anual zeci de texte anarhiste, probabil și din cauza faptului că internetul și cunoașterea a cel

tovarășele și tovarășii care se mutaseră din țară și locuiau prin *squat*-uri, revenind în țară doar din când în când. Ceea ce a însemnat că, trecute din mână în mână, din spațiu în spațiu, aceste biblioteci au devenit cu timpul veritabile colecții și arhive. Nu e, așadar, o surpriză că primele materiale care au intrat în colecția on-line a Anarhivei au aparținut fie unor biblioteci anarhiste, fie unor colecții personale.

Încet dar sigur, și mai ales după evenimentele zilelor anti-NATO din 2008, încep să apară colective care-și asumă o muncă mai specifică, fiind mai degrabă concentrate pe scrierea sau traducerea unor texte libertare, fie de istorie, fie de teorie, decât pe muzica și cultura punk (adică concerte, recenzii, materiale legate de această scenă etc.). Unele dintre aceste noi inițiative au aparținut noii generații de atunci, nemaifiind neapărat concentrate în marile orașe.

Luând în considerare materialele arhivate până acum pe *Anarhiva* și *Biblioteca Anarhistă*, perioada care începe prin 2008-2009 și care continuă până undeva prin 2015 îmi pare a fi perioada de după 1989 în care s-au scris și s-au tradus cele mai multe texte. Fie că vorbim despre anarhismul clasic (sindicalist, comunist, feminist) sau despre curentele antietatiste apărute după cel de-al doilea război mondial (Internaționala Situaționistă, primitivismul etc.), zeci de texte au fost traduse (mai bine sau mai rău). Acestea erau, în mai toate din cazurile, postate pe blogurile colectivelor în cauză, dar au fost și situații în care apăreau sub forma unor broșuri sau cărți, tipărite la o calitate destul de bună și care circulau alături de ultimele apariții din zona fanzinelor punk și „artsy” sau a revistelor anarhiste. E posibil ca această „explozie” să fi fost facilitată și de extinderea internetului și apariția textelor originale pe diverse site-uri (un lucru mai greu de conceput în anii *dial-up*-ului și a *internet cafe*-urilor); precum și a Google Translate-ului, care era mai rapid în a soluționa o necunoscută decât era un dicționar fizic, cu sute de pagini, chiar dacă uneori făcea greșeli urâte.

Din 2014-2015 se produc noi schimbări. Acestea nu au legătură doar cu contextul de atunci (de exemplu, faptul că protestele de stradă din 2012-2013

Tudor Arghezi sau Garabet Ibrăileanu (primul îi era prieten de nădejde, al doilea a făcut școala împreună cu Mușoiu), în care apar și periodice libertare sau sunt amintite figuri ale mișcării anarhiste. În tonul textelor se poate resimți o urmă de rezervă atunci când se specifică (rar) că unele din aceste persoane și periodice au fost sau doar au „cochetat” cu anarhismul. În anumite cazuri, cum era cel al revoluționarului și poetului bulgar Hristo Botev care a locuit mai mulți ani la Brăila și București, orientarea sa bakuninistă nu putea fi ocolită. Desigur, critica anarhismului trebuia asumată de autori, ca o precauție ideologică minimă, astfel că, de cele mai multe ori nu ne putem da seama de adevăratele sentimente ale acestora.

Anarhiștii au mai apărut ca personaje în literatură, piese de teatru sau memorii. A fost mai mult cazul lui Panait Mușoiu care a fost totuși o figură marcantă a mișcării socialiste; asta pe lângă faptul că a fost și primul traducător al *Manifestului comunist* în română, precum și a altor texte marxiste.

Ar mai fi poate de amintit aici cartea lui Pierre-Joseph Proudhon, *Principiul artei și destinația ei socială*, apărută în românește în 1987.

Oricum, în afară de faptul că textele amintite au apărut într-o perioadă de relativă relaxare a regimului, urmare a îndepărtării lui Ceaușescu de URSS și de stalinism, în studiile și textele de istorie sau literatură, asumările ideologice militanților anarhiști sunt văzute fie drept o „naivitate a tinereții”, fie drept o eroare ideologică. Un caz reprezentativ este cel al prefetei românești la *Amintirile unui răzvrătit*, în care autorul admite importanța politică și intelectuală a lui Kropotkin, dar îi vede aderarea la anarhism ca pe o „greșală”; sau cel al utopistului Iuliu Neagu-Negulescu a cărui perioadă de anarhism militant este chiar omisă cu totul.

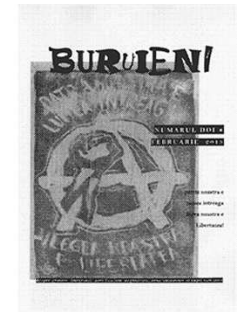
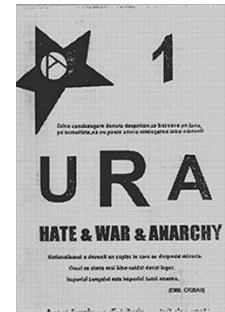
Totuși, aceste fapte sunt mult mai „bune” decât discursul care fusese până la perioada de relaxare, pe vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, când peste tot se susținea că socialismul „cel bun”, cel materialist și științific, este numai acela venit din est, pe când anarhismul este o prostie și o naivitate occidentală, un socialism „rău” care trebuie potolit, pentru că nu are nicio potență revoluționară

reală, fiind doar un individualism burghez ș.a.m.d. Niște falsități, dacă e să luăm în considerare istoria care ne prezintă că estul și anarhistele și anarhiștii de acolo (Mihail Bakunin, Piotr Kropotkin, Emma Goldman și Alexander Berkman, Nestor Mahno etc.) au jucat un rol foarte important în formarea și dezvoltarea anarhismului global, încă de la începuturi. Iar aceleași persoane erau adepte ale anarho-comunismului, o formă de anarhism care caută să reconcilieze individul și comunitatea, un curent majoritar și în care au participat și multe persoane care-l citeau pe Marx sau pe alți teoreticieni apropiați de viziunea sa. Anarhismul nu se rezumă numai la un Max Stirner prost înțeles.

*

Anii '90 au marcat începutul celei de-a doua (re)nașteri a instituțiilor liber-tare. Prin intermediul scenei punk, care ia naștere în această perioadă, informația începe să fie produsă și diseminată într-un limbaj accesibil oricui. Este vorba în mare parte de zine, reviste și fluturași care prezintă scena și etica punk, practicile *do it yourself*, feminismul și anarhismul. Apar și traduceri scurte din clasicii Anarhiei, de la Emma Goldman, la Mihail Bakunin și alții, texte despre Războiul civil din Spania, despre lupta antifascistă ș.a.m.d. În fine, în 1997 apare și prima carte despre anarhism, publicată la o editură nesocialistă: *Anarhismul clasic: gândirea politică a lui Godwin, Proudhon, Bakunin și Kropotkin*, de George Crowder (Editura Antet). Fiind prima istorie a anarhismului apărută la noi după 1989, cu siguranță că este pasată din mână-n mână și citită pe nerăsuflăte.

Nouă ani și multe zine mai târziu, apare și *Istoria anarhismului* de Jean Préposiet (Editura Sirius). Ambele au fost, pentru foarte mulți ani, singurele texte introductive în limba română accesibile și în afara mișcării anarho-punk. Pe cea de-a doua am găsit-o și eu, într-o librărie, la doi ani după publicare, fiind prima mea carte „serioasă” într-ale anarhismului. Luasem toate librăriile din municipiul D. la rând, iar în fiecare librărie mă uitam prin fiecare volum în parte, având un crez naiv că voi găsi multe cărți despre anarhism. Am găsit-o doar pe aceasta, bucurându-mă că măcar aceasta a fost să fie. Ulterior, volumul a circulat pe la mai toți prietenii mei interesați de anarhism.

În orașele în care scena anarho-punk era activă, pe lângă prezența acestor fanzine, fluturași și broșuri, se organizau și concerte și festivaluri de muzică (dar nu numai), care constituiau prilejuri bune pentru răspândirea textelor și materialelor cu pricina. Cu timpul, aceste orașe (Craiova, Timișoara, București etc.) au devenit foarte importante, iar tot mai multă lume din alte orașe a început să îmbrățișeze etica, ideile și *look*-ul punk. Atunci când avea loc un concert în Timișoara, de exemplu, oamenii din orașele din împrejurimi se organizau și se ducea la concert în grup. Ocazie cu care multă lume făcea cunoștință atât cu altă lume, cât și cu lumea libertară. La fel a fost și în cazul meu și a multor altor oameni care încă suntem prezente și prezenți în scena punk și/sau în mișcarea anarhistă.

Desigur, oamenii se adunau din mai multe orașe și la organizarea unor marșuri comemorative (9 noiembrie), proteste antifasciste (anti-Noua Dreaptă) sau anti-război (cel din Irak), ori pentru acțiuni de tip „hrană nu bombe”. Aceste momente erau ocaziile de a pune în practică cele discutate, citite și învățate și de a da trecătorilor fluturași informativi.

Fiecare spațiu autonom/alternativ care a existat din '90 încoace (ca mai toate cluburile socialiste, anarhiste, muncitorești din vremurile vechi), pe lângă latura culturală a „jocului de glezne” pe ritmuri punk, avea și o bibliotecă îngrijită de colectiva locală. Foarte mulți ani, punk-ul și bibliotecile au mers umăr lângă umăr (și continuă să meargă așa și azi, într-o formă sau alta). Pe lângă producția locală de propagandă, bibliotecile conțineau și materiale în alte limbi, aduse de